

A FORRADALMI SZOCIALISTA ERKÖLCSÉRT

MILAN M. MILADINOVIĆ: *Moralna svojstva komunista Jugoslavije u NOR-u i revoluciji.*

Novinsko-grafičko preduzeće „Proleter” Bečeje — Beograd, 1973.

Milan M. Miladinović professzor harmincéves tudományos munkássága alatt több mint négyszáz külöfféle művet jelentetett meg a marxista filozófia, az erkölcs, az etika, a pedagógia és a munkásmozgalom történetének tárgyköréből. Eddig legjelentősebb műve *A jugoszláv kommunisták erkölcsi tulajdonságai a népfelzabadító háborúban és a forradalomban* címmel jelent meg. Erre a 496 oldalas műre valahogy nem figyeltünk fel eléggé. Vajon mi ennek az oka? A véletlenség? Ez a kérdés már csak azért is felmerül, mert ebből a tárgykörből más művek, jóllehet a társadalmi viszonyok változásában jóval kisebb a szerepük és jelentőségük, nagy publicitást kaptak. Mintha nem írtuk volna le, hogy „semmi sem lehet annyira szent a számunkra, hogy ne lehessen túlhaladni, hogy nem adhatná át a helyét annak, ami még haladóbb, még szabadabb, még emberségesebb”. (A JKSZ programja.)

Miladinović professzor könyve sok mindenben eredeti, a háború utáni etikai irodalmunkban külöflegesen sajtáságos. Egyrészt azért eredeti, mert szerzője régi partizán, a népfelzabadító háború élharcosa, a háború alatt és a háború után is kiemelkedő társadalmi-politikai munkás, a Jugoszláv Néphadsereg ezredese, a katonai akadémia diplomált növendéke és diplomált filozófus. Ez a mű másrészt azért is eredeti, mert háború utáni irodalmunknak nincs még egy olyan alkotása, amellyel össze lehetne hasonlítani. A gazdag történelmi anyag tudatos felhasználásával forradalmunk alapvető erkölcsi témáival foglalkozik: forradalom erkölcsének alapvető elemeivel, a forradalom általános közös tulajdonságával, a kommunisták erkölcsi tulajdonságával és a kommunisták erkölcsi tulajdonságainak a fejlesztésével.

Küloflegességét abban látjuk, hogy írója nem követi a bemutatás rendszerének megszokott módját. Mintha ezzel is el akarná külöfíteni az új, szocialista erkölcsöt a régi polgári erkölcstől. Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy Miladinović professzor nem dolgozta fel a teremtődő újnak, az öngazgatású szocializmusnak a népfelzabadító háborúban és a forradalomban affirmálódó erkölcsének alapjait, forrásait, mércéit és céljait.

Megszokottabb volna, ha a szerző három részre osztotta volna könyvét. Az első rész az erkölcs elméletével foglalkozna és a forradalom erkölcsének alapvető elemeit és a forradalmárok általános közös tulajdonságait taglalná. A második rész tartalmazná a normatív erkölcsöt, amelyben helyet kapnának a kommunisták személyi erkölcsi tulajdonságai. A harmadik részben az erkölcs pedagógiai problémáinak keretében a kommunisták erkölcsi tulajdonságainak a fejlesztésével foglalkozna. Ilyen konkrét esetben azonban a forma kerülne

előtérbe és nem a tartalom. Ezzel nem a régi erkölcs megváltoztatása mellett, hanem a régi normák más módon, új tartalmakkal való magyarázása mellett szállna síkra.

Nem utolsósorban Miladinović professzor könyvének különlegessége abban van, hogy korrekt és konstruktív módon száll szembe a polgári társadalom erkölcsével. A burzsoá erkölcs marxista bírálatából indul ki és harcol a proletár mozgalom erkölcséért, amely elismeri az ember felszabadítása terén elért eddigi eredményeket. Nem azon fáradozik, hogy „általános érvényű” és „elvont” szabályokat találjon ki, hanem a munkásosztálynak mint uralkodó osztálynak konkrét erkölcsi normáit szorgalmazza. A „forradalom katonája” erkölcsi normáiért, a „proletár erkölcsért és értékrendszerért”, az „emberségesebb politikáért és a politikai erkölcsért”, a nemzetközi munkásmozgalom osztályharcáért küzd. Érdeklődésének középpontjába nem az elvont erkölcsi szabályok kerültek, hanem a népfelszabadító háború, a forradalom harcosainak és a szocialista öngazgatású társadalmi viszonyok építőinek erkölcsi-politikai arculata.

Miladinović professzor könyvének értéke abban van, hogy a való tényállás alapján beszél a népfelszabadító háború és a forradalom erkölcséről, arról, ami és ahogy volt, ami a népfelszabadító háborúban és a forradalomban valóban megtörtént. Lehetséges, hogy ilyen anyag alapján nem lehet megalkotni a népfelszabadító háború és a forradalom erkölcsét úgy, ahogy valaki akarná. Az azonban biztos, hogy a valóságot tükrözi és nemcsak a képzeletben létezőt. Ez a mi igazságunk és az igazságszeretők közül emiatt senkinek sem kell szégyenkeznie. Ellenkezőleg! Ez volt az az időszak — ahogyan Miladinović professzor mondja —, amikor „a kommunisták a hagyományos értékeket, régi szokásokat, viselkedési normákat és a régi felfogást változtatták, ugyanakkor terjesztették az új felfogást, és a forradalmi viselkedési normákért küzdöttek” (19.). Ez volt az az időszak, amikor „a forradalmár, a haladó, az erkölcsös, a humanus és a hazaszerető” személyiségek kialakításáért folyt a harc. A szerző a valóság ábrázolásához ragaszkodott, amikor a kommunistákat mint reális embereket mutatta be, akik „rendelkeztek azokkal a pozitív erkölcsi-politikai tulajdonságokkal, amelyeket mások is megszerezhetnek aktív részvételükkel a forradalmi mozgalomban, valamint a burzsoá-fasiszta életmódból örökölt régi gondolkodás és viselkedés felszámolásával. A kommunisták nagysága abban van, hogy másoknál előbb vetették el a régít és fogadták el az új erkölcsi-politikai és humanus normákat, s a forradalmi célokkal összhangban viselkedtek és harcoltak” (17.).

A népfelszabadító háborúban és a forradalomban a kommunisták forradalmi célja a kapitalista rendszer megdöntése és a mi gazdasági és szociális viszonyainknak megfelelő új szocialista társadalom megteremtése volt. Ezt a célt csakis „a forradalomban való aktív részvétellel a régi életmód és viselkedés felszámolásával lehetett elérni”. A népfelszabadító háborúban és a forradalomban éppen ez történt. Említett könyvében Miladinović professzor erről tájékoztat bennünket kimerítően. A kommunisták és mindazok, akik részt vettek a népfelszabadító mozgalomban, a gyakorlatban valószínűleg meg, hogy az új erkölcsi normák tartalma — a népfelszabadító háború és a forradalom erkölcsé „elméletileg marxista, a gyakorlatban pedig forradalmi legyen” (18.). Rámutattak ezzel arra az irányvonalra, ahogyan a régi átalakul, de rámutattak a szavak és a tettek közötti összhang szükségességére és fontosságára is. A „forradalom katonái” a jogszláv népek proletár mozgalmának erkölcsébe beiktatták az egyetemes emberi eszmék és a nemzetközi munkásmozgalom osztályharcának vívmányait (sok harcos vett részt az októberi forradalomban, a magyar forradalomban, a spanyol háborúban). A kialakuló új erkölcsben tehát megtalálható a történelmiség és a nemzetközi proletárság eleme is.

Miladinović mint a népfelszabadító háború és a forradalom etikusa és mint marxista rámutat az erkölcs, a politika és a jog kapcsolatára. Kiemeli azokat a változásokat, amelyekre a népfelszabadító háborúban és a forradalomban került sor. Helyesen állapítja meg, hogy e három érték közötti viszonyok alakulása az emberek erkölcsi viselkedésének változásával függ össze. Két történelmi dokumentumra hivatkozik. Az egyik (1939 májusában jelent meg) minden kommunistától feddhetetlen személyi életet, a tömegekkel

való kapcsolatot, szerénységet, fegyelmet, éberséget, Marx, Engels és Lenin műveinek tanulmányozását követeli meg. A másik (1942 januárjában jelent meg) azt követeli a párttagtól, hogy mint partizán bátor, áldozatkész, önzetlen, fegyelmezett, az emberek védelmében bölcs, józan gondolkozású, jó elvtárs legyen; az optimizmust hirdesse, harcoljon a pánik és a kishitűség ellen, és hogy mindig készen álljon a legnehezebb feladatok elvégzésére. Amikor elkezdődik az ilyen erkölcsi tulajdonságok kialakításának a folyamata, „a politika akkor lesz emberségesebb, az erkölcs akkor kap politikai színezetet és akkor irányul a munkásosztály humánus politikai céljainak a megvalósítására” (38–39.), az erkölcsi normákból akkor alakulnak ki a forradalmi mozgalom jogi normái (40.).

Az erkölcs, a jog és a politika hagyományos viszonyai ezzel jelentősen megváltoznak. A meddő polgári erkölcs szavakban az osztályon felüli erkölcsöt hirdeti, az olyan „osztályon felüli” erkölcsöt, amely azonban jól őrzi a magántulajdont és a burzsoá osztály hatalmát. Számára elképzelhetetlen ennek a „pártatlan építménynek” a lerombolása, kiemelve, hogy a szocialista erkölcs a társadalmi tulajdon és a munkásosztály hatalma érdekében jön létre. Egyeseket ez még ma is zavar, amin nem kell csodálkozni, de mindenesetre furcsa, hogy ez nyilvánosan is megnyilvánul, anélkül, hogy az ilyen akciókat helyesen értékelnénk. Úgy tűnik, ezen a szinten jön létre a polgári erkölcs maradványai és a mi szocialista bürokráciánk és technokráciánk közötti pillanatnyi szövetség. El kell ismernünk, hogy ez erős társadalmi erőt jelent. Zavarja annak az erkölcsnek a további fejlődése, amely a népfelszabadító háborúban és a forradalomban alakult ki. Ennek a szövetségnek reális érdekeit egyrészt abban látjuk, hogy megpróbálja megőrizni a képmutató polgári erkölcsöt; másrészt: megpróbálja megállapítani a politika emberségesebbését. Amennyiben a bürokrácia és a technokrácia elveszti a titokzatosság fátylát, abban az esetben elvész az emberek feletti hatalma is. Mindebből két dologra következtethetünk. Az első, hogy az 1941-ben elkezdődött forradalom még mindig tart, ezt a forradalmat még nem nyertük meg teljes egészében. A másik, hogy lehetetlenség teljes mértékben kihasználni azokat a lehetőségeket, amelyeket a termelőeszközök társadalmosítása, továbbá az öngazgatás és a munkásosztály hatalma hoz magával, amennyiben az öngazgatású szocializmus építői személy szerint és egyéneként nem válnak a szocialista erkölcs előharcosaivá. Ez sem lesz azonban elég, amennyiben a jog nem fakad az új erkölcsi normákból és a politika nem lesz emberibb. Ez a következtetés Miladinović professzornak azokból a fejtegetéseiből származik, amelyeket *A forradalom erkölcsi megközelítése és A forradalom alapvető erkölcsi kérdései* cím alatt tárgyal. Ezt egyszerűbben a következőképpen mondhatnánk: az öngazgatású szocializmus feltételei között mindaddig nem kerülhet sor a szocialista erkölcs normáinak teljes mértékű alkalmazására, amíg a törvényeket csak azok tartják tiszteletben, akik nem elég erősek ahhoz, hogy büntetlenül megszegjék, s amíg a politika ahelyett, hogy lehetővé tenné a munkásosztály uralmát, arra szolgál, hogy a munkásosztály nevében uralkodjanak.

Miladinović professzor feltétel nélkül a humánusabb, emberségesebb szocialista erkölcs mellé áll, amely a népfelszabadító háborúban és a forradalomban kezdett kialakulni. Reális marxistaként mutat rá azokra a változásokra, amelyekre a szocialista öngazgatás feltételei között kerül sor a tulajdon- és termelési viszonyok, az erkölcs, a jog és a politika területén. Ezek a változások a személyiség válságát okozták és okozzák; személyi drámákat, különféle dilemmákat váltanak ki. Erre a törvényszerűsége a szerző a következő szavakkal mutat rá: „Nem voltak jó kommunisták azok a párttagok, akik arra ügyeltek, hogy tevékenységükben ne szegjék meg a különféle normákat és szabályokat. A dolog lényege nem abban van, hogy a kommunista jól viselkedjék, hanem hogy aktívan részt vegyen a meglévő megváltoztatásában, hogy bekapcsolódjék és másokat is bekapcsoljon az akcióba, s hogy ily módon ő maga is erkölcsileg-politikailag formálódjon, az erkölcs, a humanizmus és a politikai tevékenység magasabb szintjére lépjen.” (41.)

Dr. VELIZAR NAJMAN

(Mészáros Zakariás fordítása)